

УДК 356. 15:364-787.26:[327.8:316.32'06]

СИДОРЕНКО С.В.

кандидат філософських наук,
ст. викладач кафедри суспільних дисциплін
Запорізького державного медичного університету
(Запоріжжя, Україна) E-mail: sv20_2011@mail.ru

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ГЛОБАЛЬНО-МЕРЕЖЕВОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІОПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті розглядається феномен волонтерства в Україні в умовах російсько-української війни, визначені напрямки діяльності та розвитку волонтерства в Україні, розглядається неоцінний вклад волонтерських рухів, організацій, фондів в розвиток глобально-мережевого громадянського суспільства; проаналізовані основні тенденції розвитку глобального волонтерства; досліджуються міжнародні волонтерські програми та проекти.

Ключові слова: волонтер, волонтер АТО, волонтерство, патріотизм, мережа, мережева співпраця, мережеве волонтерство, глобальне волонтерство, мережева співпраця.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що у світі відбуваються якісні зміни у всіх сферах розвитку глобального соціуму у зв'язку з глобалізацією, регіоналізацією, інформатизацією. В умовах соціально-політичних та культурних трансформацій українська історія за всі роки незалежності ще ніколи не відчувала таких глибоких випробувань, потрясінь які б призвели до колосального економічного, політичного, культурного занепаду, психологічної та духовної травми, небезпеки, втрати фундаментальних людських цінностей, кризи етнополітики. Україна платить велику ціну за власну незалежність та європейський вибір – анексований Крим, на Донеччині та Луганщині гинуть військові та мирні мешканці, все більше накопичуються невирішені поліетнічні проблеми соціуму. Гостра соціально-економічна нерівність, боротьба за людські та природні ресурси, владу між центральними та місцевими політичними елітами-кланами, корумпованість судової та правової системи, олігархізація, невміння центру прислухатися до регіональних проблем, підвладність родини Януковича Кремлю, а потім його втеча – призвели до загострення сепаратизму, тероризму, ескалації етнонаціональних та регіональних конфліктів, війни України з РФ. Такий стан речей досить негативно впливає на майбутнє, територіальну цілісність України, також створює серйозні небезпеки в області етнонаціональних та регіональних відносин. Завданням «революції гідності» кінця 2013 - 2014 рр. було

перетворення України в європейську країну з громадянським суспільством. Саме це було тим поштовхом, що вплинув на повалення режиму В.Януковича. В умовах російсько-української війни для української громади важливо «не розчинитися» у мультикультуралізмі і не втратити національну ідентичність, зберегти повагу до історії власного народу, його мови, прагнути до справедливої правової держави, соціального захисту населення, толерантності, політичного плюралізму, відсутності расової дискримінації, поваги до демократії, відповідальності за власне життя та життя інших членів суспільства, цінностей сім'ї.

Мета статті – проаналізувати історичний розвиток феномена волонтерства в Україні та за кордоном, виявити тенденції розвитку його як суб'єкта глобально-мережевого суспільства, сформувані теоретичні підстави для формування ефективного волонтерства в Україні.

Дана мета реалізується в наступних задачах:

- проаналізувати історію розвитку волонтерства;
- виявити основні тенденції розвитку волонтерства в Україні та зміни, що відбувалися в ньому в умовах російсько-української війни;
- розширити український досвід волонтерської діяльності на основі досвіду глобального волонтерства;
- з'ясувати роль, підходи, критерії волонтерства в глобально-мережевому громадянському суспільстві.

Обговорення проблеми

В умовах російсько-української війни Україна бореться за етичні цінності громадянського суспільства, які формуються, передусім, через волонтерські організації. Хто такий волонтер? Волонтер (від лат. „voluntarius” – воля, бажання, від англ. „voluntary” – добровільний, доброволець, йти добровільно) – це особа, яка добровільно, за власною ініціативою допомагає іншим. Раніше волонтерами називали людей, які самостійно йшли воювати, в наші часи до них приєдналися ще ті, хто надають допомогу усім, хто її потребує. Філософія волонтерства формується на засадах безкорисної допомоги людям, милосердя, добра, гуманізму, філантропії заради процвітання суспільства, його майбутнього. *Волонтерська діяльність у сфері соціальних послуг* – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб - волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, котрі перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги і сприяє самореалізації волонтера [2, с. 131]. Отже, через волонтерство людина не тільки виховує в собі риси гуманного громадянина, але й самореалізується як особистість завдяки креативним та неповторним ідеям, які вона самостійно втілює у життя. Наприклад, до лав волонтерів вступають художники, актори, музиканти, дизайнери, викладачі, люди різних творчих професій вклад яких помітно допомагає вирішувати безліч проблем країни. Російсько-українська війна викликала нечувану хвилю патріотизму, формування нових волонтерських організацій та фондів, членами яких є люди різноманітних творчих напрямків та уподобань.

Волонтерство як найважливіший суб'єкт громадянського суспільства в незалежній Україні формується з 90-х років ХХ століття. В зазначений період діють різні волонтерські служби, організації, дія яких закріплена в різноманітних документах, що сприяють розвитку різним соціальним групам та класам суспільства: Декларації „Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні (15.12.1992, № 2859), Законі України „Про сприяння становленню та соціальному розвитку молоді в Україні (05.02.1993, № 2998-XII) та ін. Однією з перших таких організацій був Всеукраїнський громадський центр „Волонтер”, заснований на початку 1995 року та юридично зареєстрований 1998 року (зареєстровано Міністерством юстиції України 16 грудня 1998 року, рішення №1104). Згідно з затвердженого «Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» волонтерство базується на добровільності та доброчинності, законності, гуманності, гідності, відповідальності, конфіденційності. Україна визначає волонтерство як «неприбуткову вмотивовану діяльність, яка має суспільно корисний характер», а поняттям «*волонтер*» – визначається фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер.

В умовах сучасної війни України з Російською Федерацією з'являється нове поняття «*волонтер АТО*». «*Волонтер АТО*» – фізична особа, благодійник, громадянин України або іноземець чи особа без громадянства, яка перебуває в Україні на законних підставах, яка досягла вісімнадцятирічного віку, проводить волонтерську діяльність на добровільній та безоплатній основі, внесена до Реєстру волонтерів антитерористичної операції [3, с. 125-127]. Труднощі, які виникли з початку війни на Донбасі були б не подолані, якби не мужність та благодійництво громади волонтерів. Скільки ці люди зробили, ризикуючи власним життям, виїжджаючи в зону АТО, аби допомогти українським військовим та місцевим. Створюються благодійницькі фонди, волонтерські групи, організації. Серед відомих волонтерських фондів - «*Крила Фенікса*», «*Армія SOS*», «*Волонтерська сотня*», «*Підтримай армію України*», «*Повернись живим*» та інші [10]. В умовах війни Україна, на думку психологів, «*відродилась духовно*». До лав волонтерів йдуть люди різних професій, об'єднані загальною бідом – війною. Складується феномен «*мережевого волонтерства*», коли до мережі вступають родичі, друзі, знайомі знайомих. *Мережева волонтерська співпраця* – це процес встановлення та підтримки контактів з певними особами та волонтерськими фондами, рухами, організаціями, які мають спільні цілі та погоджуються працювати разом задля їх досягнення. *Волонтерські мережі* є добровільними, їх мережа підтримує завдяки участі всіх її членів. *Характеристики волонтерської мережі*: 1) патріотизм, добровільність; 2) наявність коштів; 3) спільна мета, цінність; 4) бажання співпрацювати; 5) демократичність; 6) обмін досвідом, інформацією; 6) довіра; 7) тривалість роботи однодумців; 8) наявність документу, який регламентує відносини; 8) толерантність. *Мережі* – це потенціал для

покращення діяльності волонтерства як нового суб'єкту *глобально-мережевого громадянського суспільства*.

Волонтери не тільки збирають через «*волонтерську мережу*» речі, їжу, ліки, розшукують поранених, без вісті зниклих, шукають житло та роботу для біженців, але проводять аукціони, платні зустрічі з відомими людьми країни. Великий вклад в подіях на Півдні країни роблять лікарі, фармацевти завдяки їх патріотизму, відданості власній справі, професіоналізму були врятовані життя тисячам людей. Не можна не згадати психологічні служби, священників, музиканти, актори, які духовно та морально підтримують як військових, так і біженців. Особливої уваги заслуговує робота вчителів та учнів шкіл, ліцеїв, гімназій, викладачів та студентів вищих навчальних закладів України, енергією яких проводяться флеш-моби, зустрічі, круглі столи, конференції, виставки картин та дитячих малюнків заради миру та злагоди на Донбасі. Сотні дитячих малюнків підтримують військовий дух військових в тяжкі для них години. Можна говорити про формування нової громадянської свідомості, громадянської позиції, активності, соціальної відповідальності, соціальної стратегії розвитку країни, людина стає корисною та значущою для суспільства. Державі волонтерська праця допомагає ефективніше вирішити соціально-економічні, культурні проблеми. Розвиток волонтерства впливає на формування громадянського суспільства, слугує збільшенню ролі некомерційних та суспільних організацій, а самі волонтери впливають на розвиток країни, вирішуючи соціально значущі проблеми. Крім того, завдяки волонтерству вирішуються питання безробіття, заохочення населення до громадських, суспільно значущих проектів.

Кожен з волонтерів виконує найважливішу роль – порятунок України в умовах збройного протистояння. Волонтерські фонди виконують благодійницькі ролі, надаючи допомогу Збройним силам України й Національній гвардії та біженцям. Наприклад, в м. Запоріжжі діє один із волонтерських рухів фонду «*Підтримай армію України*», яку очолює дружина загиблого військового Ю.Кравченко з 18 червня 2014р. Волонтерами цього фонду було зроблено багато роботи в напрямку допомоги 37-ій, 93-ій, 55-ій, 27-ій бригадам. Збиралися кошти на придбання бронежилетів та медикаментів, місцеві мешканці приносили їжу, одягу для військових. Серед волонтерів є представники різних професій. Артисти виїжджали з концертами до військових на свята. Вчителі шкіл готували патріотичні малюнки зі школярами. Фермери допомогли волонтерам відкрити цех з виробництва сухих борщів та квашеної капусти. І таких прикладів доброти, милосердя, патріотизму багато. Вочевидь, в історії України існувало безліч прикладів патріотизму та гуманізму і серед меценатів – Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Данило Галицький, Костянтин Острозький, Петро Сагайдачний, Іван Мазепа, Михайло Грушевський, рід Терещенків, сім'я Богдана та Варвари Ханенків та інші. Меценатство відігравало велику роль в часи, коли Україна не мала незалежності, а в наш час воно допомагає зберегти історію, культуру, архітектуру, розвиває соціальну політику держави тощо.

У 1985 році Генеральна Асамблея ООН запропонувала урядам щорічно святкувати 5 грудня Міжнародний день добровольців заради економічного та соціального розвитку світу (*International Volunteer Day for Economic and Social Development*).

Волонтерська діяльність є складовою «глобально-мережевого громадянського суспільства», але в різних країнах вона має різну культурну, економічну та політичну сутність. Наприклад, у Австралії та Великобританії волонтерство визначають як інститут громадянського суспільства, як суспільний сектор, що відокремлений від держави і бізнесу, в інших країнах дослідники волонтерства приділяють увагу сфері суспільних послуг, суспільній користі.

Існують наступні підходи до волонтерства – інституційний та суспільний підхід. Розглянемо їх. *Інституційний підхід* до волонтерства як інституту громадянського суспільства базується на принципах цілісності, органічної солідарності, поєднанні об'єктивного і суб'єктивного і включає в свою структуру волонтерські спільності різних організаційних форм, волонтерські практики як соціальну взаємодію їхніх національних та інтернаціональних проявів, соціальні, економічні, політичні, культурні ресурси, легітимні норми і правила волонтерської діяльності на основі загальнолюдських і гуманістичних цінностей, традиції та зразки поведінки добровольців. Метою інститутів волонтерства є створення ефективної реалізації соціальної політики, спрямованої на самі різні соціальні групи суспільства, його збалансоване, соціальний і економічний розвиток всередині добровольчого руху.

Підхід, який розглядає волонтерство як *спільність*, стверджує, що волонтерство реально існує як єдиний і самостійний взаємозв'язок (соціальна спільність) людей як суб'єктів добровольчої діяльності, в ньому є наявність суспільних цінностей, інтересів, установок як основи для формування соціальної ідентичності розглянутої спільності, відповідальне ставлення, задоволеність волонтерською діяльністю [5, с.117].

Виділимо критерії *волонтерства*: 1) Це діяльність, яка не передбачає фінансової винагороди; 2) це діяльність, яка здійснюється з власної волі; 3) це діяльність, яка приносить користь як людям, які її здійснюють, так і суспільству в цілому [6, с. 7].

Формами волонтерської діяльності виступають *неконтрольоване волонтерство* – це спонтанне спорадична допомога друзям, знайомим, сусідам. *Контрольоване волонтерство* домінує в організаціях громадського, приватного та державного секторів, є більш організованим та врегульованим [6, с.7]. Виділяють *типи волонтерської діяльності* як взаємодопомога, філантропія чи надання послуг, захист інтересів, лобіювання, участь в управлінні. На думку сучасної дослідниці М.Пивної, з'являється нова категорія «*напівволонтерство*».

Волонтерство набуває все більшого розмаху у світі і розвивається за наступними напрямками: допомога військовим та біженцям; пенсіонерам та дітям-сиротам; інвалідам, тяжкохворим; боротьба та профілактика наркоманії, алкоголізму, СНІДу; пропаганда здорового способу життя; охорона історичних

пам'яток; захист навколишнього середовища; просвіта населення тощо. У світі діє безліч волонтерських рухів, фондів, організацій. Наприклад, Фонд *LINC* створений відомим в Канзасі філантропом та бізнесменом Б.Берклі. Головними напрямками діяльності цього фонду є - створення дитячої клініки, бібліотек, комп'ютерних класів, клініки для людей без медичного страхування, проведення психологічних консультацій тощо. Жіночий фонд (*The Women's Foundation*), який має місію підтримки дівчат та жінок. Він допомагає 92 неурядовим організаціям в наступних напрямках – покращення здоров'я, освіти, виховання жінок та дівчат. Американський Червоний хрест працює в напрямках охорони здоров'я населення, допомоги безхатченкам, сиротам, ветеранам, проводить тренінги та семінари; бореться з бідністю, катастрофами, заохочує меценатів тощо.

Неоцінимий вклад в розвиток волонтерства є міжнародні екологічні програми та проекти, серед яких - *Conservation Volunteers, Appalachian Trail Conference, Inti Wara Yassi*; програми розвитку освіти та англійської мови, наприклад у Непалі чи у Судані - *Move Nepal*; Суданська волонтерська програма. Добровольці Організації Об'єднаних Націй по всьому світу допомагають всім охочим працювати за кордоном заради розвитку охорони здоров'я, допомоги потерпілим від катастроф та стихійних лих тощо.

Висновки. Завдяки діяльності українців громадянське суспільство України поступово оформлюється в структуру, перетворюючись в «локально-мережеве громадянське» на основі формування нової громадянської свідомості, соціальної відповідальності, відкритості, демократичності, взаємодопомозі, але існують певні пережитки командно-адміністративної системи Радянського Союзу, які гальмують розвиток волонтерства як суб'єкта глобально-мережевого громадянського суспільства, серед них – *корупція, низька якість життя, олігархізація, правове поле, порушення прав і свобод громадян, бюрократична система, сепаратизм, тероризм* тощо. Світ інтегрується та змінює світову систему, поширилась тенденція будувати мережу «згори», глобально розширювати систему. Причинами такого явища виступає глобалізація, зміни складу та масштабів соціальної сфери, якісного оновлення традиційних галузей соціальної сфери, зміни соціальної моделі людини тощо. «Локально-мережеве громадянське» суспільство з рівня національного переходить у «глобально-мережеве громадянське».

Список використаних джерел

1. Воронкова В. Філософія економіки: монографія / Воронкова В. - Запоріжжя: ЗДІА, 2011. - 280 с.
2. Громадські об'єднання в Україні: Навчальний посібник. За ред. В.М.Бесчастного / В.М. Бесчастний. – К.: Знання, 2007. – 415с.
3. Наказ Міністерства фінансів України 2754 Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції // Офіційний вісник України. - №95 – 2014. – С.123-127.
4. Климова С.Г. Идеи и практики солидарности в добровольческом движении / С.Г. Климова // СОЦИС. – 2013- №2. – С. 110-119.

Волонтерство як суб'єкт глобально-мережевого громадянського суспільства в контексті сучасних...

5. Певная М.В. Волонтерство как социологическая проблема / Певная М.В. // СОЦИС. – 2013 - №2. – С. 110-119.
6. Розширення можливостей недержавних організацій через залучення волонтерів та створення мереж. – К., 2004. – 98с.
7. Семенченко М. Про суспільний резерв доброти: (волонтерство) / Семенченко М. // День. – 2012 – 5 грудня. – С.8.
8. Смелов Ю. «Волонтерська армія»: Ініціатива з тилу рятує Україну / Смелов Ю. // Військо України. – 2014. - №7/4. – С. 8-15.
9. Хмельовська О. Ініціатива з тилу / Хмельовська О. // Український тиждень. – 2014. - № 24 (344) – С.28-29.
10. Електронний ресурс [http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_волонтерів_російсько-української_війни_\(2014-2015\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_волонтерів_російсько-української_війни_(2014-2015))

REFERENCES

1. Voronkova V. Philosophy of Economics: monograph. /V. Voronkova. - Zaporozhye: , 2011. - 280 p.
2. Public associations in Ukraine: Textbook. edited by V.M.Beschastnyi / V.M. Beschastnyi. - K.: Knowledge, 2007. – 415p.
3. Decree of the Ministry of Finance of Ukraine 2754 On approval of the formation and maintenance of the Register of volunteers antiterrorist operation // Official Journal of the Ukraine. - №95 - 2014. - P.123-127.
4. Klimova S.G. Ideas and practices of solidarity in volunteering / S.G. Klimova // SOCIS. - 2013- №2. - P. 110-119.
5. Pevnaiy M.V. Volunteering as a sociological problem / M.V. Pevnaiy // SOCIS. - 2013 - №2. - P. 110-119.
6. Empowering NGOs by involving volunteers and networking. - K., 2004. – 98p.
7. Semenchenko M.O. Public reserve of kindness: (volunteering) / M. Semenchenko // Day. - 2012 - 5 December. - P.8.
8. Smyelov Y. "Volunteer Army" Initiative from the rear makes Ukraine / Y. Smyelov // Army of Ukraine Yu. - 2014. - №7 / 4. - P. 8-15.
9. Hmelovska A. Initiative rear / A.Hmelovska // Ukrainian week. - 2014. - № 24 (344) - S.28-29.
10. Electronic resource [http://uk.wikipedia.org/wiki/List_of_volunteers_Ukrainian-Russian_war_\(2014-2015\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/List_of_volunteers_Ukrainian-Russian_war_(2014-2015))

СИДОРЕНКО, С.В. - кандидат философских наук, ст.преподаватель кафедры общественных дисциплин Запорожского государственного медицинского университета (Запорожье, Украина) Sv20_2011@mail.ru

ВОЛОНТЕРСТВО КАК СУБЪЕКТ ГЛОБАЛЬНО-СЕТЕВОГО ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ СОЦИОПОЛИТИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

В статье рассматривается феномен волонтерства в Украине в условиях российско-украинской войны, определены направления деятельности и развития волонтерства в Украине, рассматривается неоценимый вклад волонтерских движений, организаций, фондов в развитие глобально-сетевого гражданского общества; проанализированы основные тенденции развития глобального волонтерства; исследуются международные волонтерские программы и проекты.

Ключевые слова: волонтер, волонтер АТО, волонтерство, патриотизм, сеть, сетевая сотрудничество, сетевое волонтерство, глобальное волонтерство, сетевое сотрудничество.

SIDORENKO, SVETLANA – PhD, senior lecturer of the department of social sciences, Zaporozhye State Medical University (Zaporozhye, Ukraine) E-mail: Sv20_2011@mail.ru

**VOLUNTEERING AS A SUBJECT OF GLOBAL-NETWORK OF CIVIL SOCIETY
IN THE CONTEXT OF MODERN SOCIOPOLITICAL TRANSFORMATIONS**

The relevance of the subject due to the fact that in the world there are qualitative changes in all spheres of global society in the context of globalization, regionalization, information. In terms of socio-political and cultural transformations of Ukrainian history since independence has never felt such deep test shocks that would have led to enormous economic, political, cultural decline, psychological and spiritual trauma, danger, loss of fundamental human values, ethnic crisis. Ukraine is paying a high price for their independence and the European choice - annexed Crimea in Donetsk, Luhansk and killed military and civilians, more accumulated unresolved problems polyethnic society. In the article the phenomenon of volunteering in Ukraine under the Russian-Ukrainian war, is considered invaluable contribution of volunteer movements, by activities and volunteerism in Ukraine, organizations and foundations in the development of globally-network of civil society; analyzes the main trends of the global volunteering, studied international volunteer programs and projects.

Key words: volunteer, volunteer ATO, volunteering, patriotism, network, networking, network volunteerism, global volunteerism, networking.

*Дата надходження рукопису 14.04.2015 року
Рекомендовано до публікації 19.04.2015 року*